

پایان نامه کارشناسی ارشد
رشته علوم حدیث
گرایش تفسیر اثری

معیار اعتبار سنجی روایات از منظر قدما

استاد راهنما:

دکتر هادی حجت

استاد مشاور:

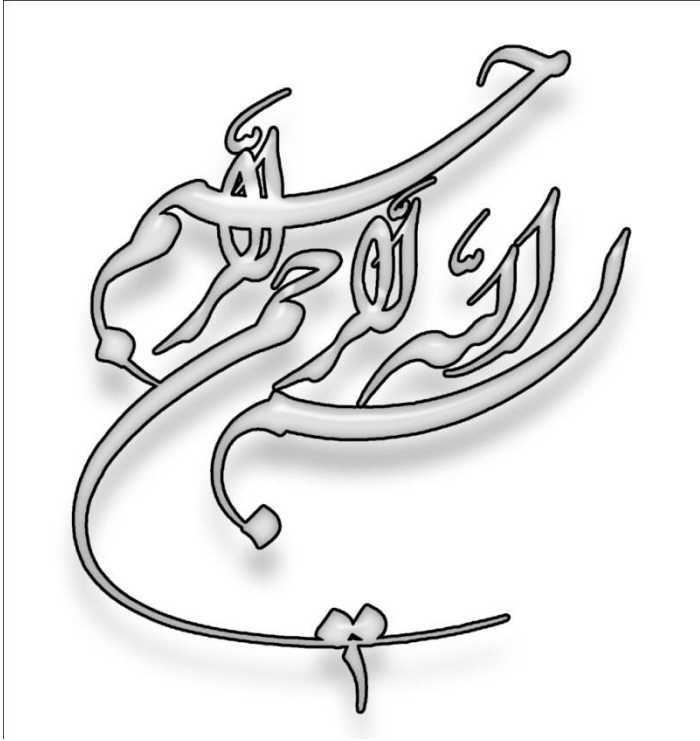
استاد سید علیرضا حسینی

دانشجو:

علی شاه حسینی

ماه و سال دفاع

تیرماه ۱۳۸۹

تمام حقوق این اثر متعلق به دانشکده علوم حدیث می باشد.

پیش

به آستان پر مهر و نور اهل بیت علیهم السلام و هستی و

ولی نعمتم حجة بن الحسن العسکری عجل الله تعالی

فرجه الشریف.

سپاس

خداوند تعالی را که توفیق عنایت فرمود تا در دفاع از میراث پرگهر اهل بیت علیهم‌السلام، تلاش نماییم و سپاس خاندان عترت علیهم‌السلام را که با عنایتشان، انس با روایاتشان روزیم شد.

و تشکر بیکران از جناب استاد دکتر هادی حجت و استاد سید علی رضا حسینی که در سطر به سطر این اثر مرا همراهی نمودند و با نکته سنجی های خود یاریم نمودند و با تشکر از تمام سرورانی که در به ثمر رساندن این پژوهش، سهیم بودند.

و در نهایت از همسر گرامی ام سپاس گزارم که در این تلاش علمی همراه و مشوقم بود.

چکیده

حدیث و سنت به عنوان دومین منبع دین شناخت، از جایگاه والایی در شریعت اسلام و مذهب شیعه برخوردارند و بیشترین استناد عملی و اعتقادی شیعیان و مسلمین به این منبع مهم است. از همان صدر اول، علل متعددی از جمله وجود وضاعان و منحرفان، نحله ها و گرایش های متعددی را در تشخیص اعتبار روایات به وجود آورد و فاصله زمانی بیش از یک هزاره نیز، سبب تشدید این چالش شد. در این میان دو منهج معروفی که در ارزیابی روایات به وجود آمده بودند عبارت بودند از: یکی شیوه رجالی که مختص به اهل سنت بود که با پذیرش حجیت تعبدی «خبر ثقه» به بررسی رجالی اسناد روایات می پرداخت و دیگری حجیت «خبر موثق به» با وجه غالب «کتابشناسی بر پایه حجیت» بود که در شیعه رواج داشت. آنچه مسلم است، معیاری متین و مستحکم در سنجش اعتبار روایات بین شیعیان با راهنمایی اهل بیت علیهم السلام وجود داشته است. این معیار قویم عبارت بوده است از حجیت «خبر موثق به» بر اساس حصول وثوق عقلایی با تکیه بر قرائن داخلی و خارجی روایات؛ و قطعاً ارزیابی صرف سندی، ملاک پذیرش روایات نبوده است.

در این نوشتار، با بررسی برخی ریشه های مبانی قدما در انتقال میراث حدیثی شیعه، عقبه روشن و مستحکم آن، به تصویر کشیده شده است و با تاکید بر نهادینه بودن بحث کتابت در شیعه و وجود فرهنگ انتقال کتاب محور در اخذ و ادای حدیث، پیشینه درخشان و اطمینان زای حدیث شیعه نشان داده شده است. همچنین در بازکاوی معنای وثاقت و ضعف از منظر قدما با توجه به مبنای فهرستی و کتاب محور، بدین نکته تاکید شده است که ثقه در لسان قدما به کسی اطلاق می شد که برآیند درون مایه های کتب حدیثی او، قابل انتساب به معصوم بوده است و ضعیف به کسی گفته می شد که منفردات او بدون شواهد و قرائن، قابل اعتماد نبوده است. نتیجه واضح این مطلب آن خواهد بود که با توجه به روحیه ضعیف گریزی، حساسیت بالای اصحاب در نقل روایات و همچنین چندین دوره پالایش قوی در منابع شیعه، اگر روایاتی از متهمان به ضعف در مجموعه های حدیثی وجود دارد شاهد صدق داشته و منفرد نبوده است و الا قدما در کتابهای خود وارد نمی کردند. این مهم، از نکات بسیار حساس و قابل تامل است.

سپس در تبیین استواری مبانی قدما، به بررسی دأب و منشهای حدیثی قدما پرداخته شده و نکته های مهمی در این زمینه بررسی شده است مثل «توجه وافر قدما به راوی از مولف»، «نسخه شناسی و مقابله آنها» و... و در نهایت تعدادی از قرائنی که قدما در حصول وثوق و اطمینان از آنها استفاده کرده اند مورد پژوهش قرار گرفته است.

در این اثر کوشیده ایم تا با تبیین دقیق مبنایی که میراث حدیثی شیعه با آن نگاشته شده به بازخوانی و ارزیابی ذخائر عظیم حدیثی خود بپردازیم و با دقت در استواری این تراش، به بهانه های واهی به طرد بی اساس این مجموعه های گرانقدر نپردازیم.

چند دستاورد بسیار مهم این نوشتار عبارتند: ۱- اثبات اعتبار و استحکام بالای روایات و مجموعه های روایی شیعه ۲- ضرورت بازخوانی منابع رجالی - حدیثی با توجه به نگارش مستحکم میراث روایی شیعه.

کلید واژه‌ها: قرائن اعتبار روایت، دأب قدما، متأخران، منابع حدیثی شیعه، خبر موثوق به، خبر ثقه، وثوق خبری، مفهوم وثاقت و ضعف، فرهنگ انتقال مکتوب.

فهرست مطالب

مقدمه ۱

فصل اول: کلیات (تبیین مفاهیم و مبانی)

بخش اول: مفهوم شناسی اجمالی برخی از واژگان ۸

حدیث در لغت و اصطلاح ۹

مفهوم حدیث نزد اهل بیت علیهم السلام ۱۰

معنای اصطلاحی حدیث نزد محدثان ۱۱

سنت ۱۳

تفاوت‌های بین سنت و حدیث ۱۶

روایت، خبر، اثر ۱۶

بخش دوم: قدما و متأخران ۱۸

بخش سوم: تفاوت اصطلاح صحیح قدما با صحیح متأخران ۲۷

حدیث صحیح در اصطلاح متأخران ۳۵

بخش چهارم: شیوه فهرستی و رجالی در اعتبار سنجی روایات ۳۸

بررسی بستر تاریخی دو شیوه رجالی و فهرستی ۳۹

شواهد دال بر سلوک فهرستی قدماى شیعه ۴۵

نمونه‌هایی از تحلیل فهرستی ۵۲

بخش پنجم: مفهوم شناسی اعتبار ۶۲

معتبر در اصطلاح ۶۳

بخش ششم: بازخوانی مفهوم وثاقت ۶۸

مفهوم نهفته در وثاقت ۶۹

مفهوم ثقه در لغت ۶۹

معنای اصطلاحی ثقه ۷۲

۷۳.....	بازکاوی مفهوم وثاقت در استعمالات رجالیان متقدم
۷۵.....	مفهوم ثقه در کلمات فهرستی - رجالی قدما
۹۸.....	بخش هفتم: مفهوم ضعف

فصل دوم: تبیین مبنای قدما

۱۱۱.....	بخش اول: میراث حدیث شیعه
۱۱۲.....	۱- ویژگی های میراث حدیث شیعه
۱۲۶.....	۲- کتاب محوری در فرهنگ انتقال میراث حدیثی
۱۲۷.....	۱- امر به کتابت و تقیید علم از سوی پیامبر ﷺ و اهل بیت علیهم السلام
۱۳۴.....	۲- املائی معارف الهی توسط رسول الله ﷺ و اهل بیت علیهم السلام
۱۳۶.....	۳- نگارش کتاب توسط خود اهل بیت علیهم السلام
۱۳۷.....	فهرست مکتوبات حدیثی منسوب به ائمه علیهم السلام
۱۴۰.....	۴- امر کردن اهل بیت علیهم السلام اصحابشان را به نوشتن کتب و حفظ آنها
۱۴۲.....	اسناد و شواهد فرهنگ انتقال مکتوب در شیعه
۱۴۸.....	علل انتخاب فرهنگ انتقال کتاب محور
۱۵۲.....	۳- پالایش در میراث حدیث شیعه
۱۵۴.....	تاریخچه پالایش
۱۵۴.....	تاکید ائمه علیهم السلام به پالایش روایات
۱۵۶.....	نمونه ها یا انواع پالایش
۱۵۶.....	یک: عرضه
۱۵۷.....	انواع عرضه
۱۵۷.....	الف - عرضه بر رسول الله ﷺ
۱۵۷.....	ب - عرضه بر ائمه علیهم السلام
۱۷۰.....	ج - عرضه بر اصحاب ائمه علیهم السلام
۱۷۲.....	د - عرضه بر قرآن
۱۷۴.....	ه - عرضه بر سنت و روایات
۱۷۵.....	و - عرضه بر عقل

۱۷۶	دو: پرسش امام از یک مسأله و رد یا قبول آن
۱۸۲	سه: استثنائات
۱۸۴	چهار: شناساندن سرچشمه های زلال معارف
۱۸۷	پنج: معرفی ضعفا توسط ائمه <small>علیهم السلام</small> و اصحاب
۱۸۹	شش: معرفی امناء و پاسداران شریعت
۱۹۲	هفت: تالیف کتب فهرست و رجال گامی در جهت تنقیح روایات
۱۹۲	هشت: دقت بالای اصحاب، عاملی در تصفیه روایات
۱۹۴	نه: حساسیت بسیار زیاد برخی مکاتب حدیثی (قم و بغداد)، عاملی در پالایش روایات
۱۹۶	ده: معیارگرایی
۱۹۷	تاریخ نگارشهای حدیثی
۱۹۸	نتایج و آثار پالایش و تنقیح در نگاه بزرگان به میراث حدیثی
۲۰۰	بخش دوم: دأب و منش قدما
۲۰۱	۱- ارزیابی و نقل به صورت کتاب نه تک روایت
۲۰۶	۲- عدم نقل از ضعفا یا روحیه ضعیف گریزی در قدما
۲۱۵	۳- استثنا
۲۱۵	الف: استثنای کتب یا کتاب
۲۱۶	ب: استثنای روایات
۲۱۷	ج: استثنای طرق
۲۲۰	د: استثنای از وثاقت و جنبه های اطمینان آوری و علمی راوی (در مقابل وثاقت به قول مطلق)
۲۲۱	ه: استثنای بعضی مضامین اشتباه
۲۲۴	و: عمل نکردن به منفردات غالیان و متهمان به غلو
۲۲۵	ز: تنقید به روایت و نقل کتابهای نگاشته شده در حالت استقامت این راویان
۲۲۵	۴- توجه وافر قدما به راوی از مولف
۲۳۰	الف: ابن ابی عمیر
۲۳۲	ب: صفوان ابن یحیی
۲۳۴	ج: حسن بن محبوب
۲۳۵	د: احمد بن محمد بن ابی نصر

۲۴۳.....	۵- حساسیت اصحاب در نقل آموزه های حدیثی منتسب به معصومین <small>علیهم السلام</small>
۲۵۵	۶- نسخه شناسی و مقابله آنها.....
۲۶۲.....	۷- توجه به شهرت و شناخته و پذیرفته بودن روایت
۲۶۶	۸- توجه وافر قدما به مضامین در ارزیابی روایات
۲۷۱.....	۹- نقل روایت نزد قدما به معنای پذیرش و صدور آن از معصوم
۲۸۹.....	بخش سوم: دیدگاه ها درباره اعتبار حدیث شیعه.....
۲۹۱.....	گرایش اول: اعتبار کتاب های روایی مورد اعتماد
۲۹۱.....	گرایش دوم: اعتبار روایت مظنون الصدور
۲۹۳.....	گرایش سوم: اعتبار خبر ثقه
۲۹۴.....	گرایش چهارم: اعتبار خبر موثوق الصدور
۲۹۷.....	چند نکته
۳۰۸.....	بخش چهارم: قرائن.....
۳۰۹.....	۱- مجمع علیه بودن و شهرت
۳۲۱.....	۲- نقل از اصحاب اجماع
۳۲۵.....	۳- همگونی با پیکره حدیثی شیعه (خانواده حدیث)
۳۲۹.....	۴- سازگاری با مبانی فقهی
۳۳۴.....	۵- تکرار روایت در کتب مختلف
۳۳۷.....	۶- مقابله نسخه های کتب
۳۴۳.....	۷- همسویی با فطرت بشری و عرف دین داران
۳۴۵	۸- موافقت کتب معیار و میزان
۳۵۰.....	۹- تبحر راوی در دانشهای حدیثی
۳۵۲.....	خاتمه
۳۵۳.....	فهرست منابع

مقدمه

بی شک، بخش اعظم دین و شریعت با آنکه ریشه در قرآن دارد ولی از روزنه و دریچه سنت بیان می‌شود و حدیث به عنوان راهی به سوی سنت، دومین و گسترده‌ترین منبع شناخت معارف اسلامی و از مهم‌ترین منابع تشریح فروع، تبیین اصول و تفسیر متون قرآنی به شمار می‌رود که همواره، با تفاوت در شدت و ضعف، مورد عنایت فقیهان، متکلمان و مفسران فرقه‌های مختلف اسلامی اعم از شیعه و سنی، اشعری و معتزلی، اخباری و اصولی و... بوده است.

دستیابی به آموزه‌های دینی مستلزم اثبات اعتبار و استناد آن متون است. سنت در قالب حدیث و عمدتاً به صورت خبر واحد به دست ما رسیده و حجم اندکی از آن متواتر است. این تفاوت وضعیت تاریخی در چگونگی نقل و ماندگاری سنت، لوازم و پی‌آمدهایی را به دنبال داشت که آثارش در ناحیه اعتبار و بهره‌مندی از احادیث رخ نمایانده است. استفاده از حدیث بدون حصول اطمینان نسبت به اعتبار آن از حیث اصل صدور، دلالت و جهت صدور؛ دشوار و تقریباً نامیسر می‌نماید؛ از این رو، تحصیل اعتبار حدیث، چه از حیث صدور و چه از جهت دلالت، همواره به عنوان اصلی‌ترین موضوع مباحث علوم حدیث، مورد توجه اهل فن بوده و بحث و تحقیق در این مقولات، از صدر اسلام تا کنون ادامه داشته است. وجود شیوه‌های گوناگون ارزیابی حدیث، گواه گستره پهناور این تلاش و دشواری و پیچیدگی آن است.

در ناحیه احراز حجیت در حوزه حدیثی شیعه، آنچه با مراجعه به متون و میراث حدیثی - رجالی شیعه، روشن می‌شود اختلاف متقدمان و گروهی از متأخران، در مبانی اعتبارسنجی احادیث می‌باشد، که بالطبع آثار و نتایج متفاوتی در پذیرش و یا ردّ روایات خواهد داشت. قدمای شیعه برای احراز صدور حدیث از معصوم علیه السلام از نظام قرینه‌یابی و جستجوی شواهد و دلایل، یاری می‌جستند و از گذر نهادن آنها در کنار یکدیگر به صدور حدیث، اطمینان و وثوق می‌یافتند. آنان در جوامع حدیثی و کتب فهرست و رجال، قرائن و شواهد اعتماد یا عدم اطمینان به حدیث را از زاویه منبع، راویان، مضمون و ... نمایان کرده‌اند. این ملاکها از گذر دقت در تعبیر و عبارات به کار رفته در این کتب، قابل‌بازیابی است.

از این منظر، چه بسا روایتی ضعیف‌السند باشد ولی به خاطر وجود قرائنی صحیح به حساب بیاید و یا روایتی، از سند قوی برخوردار باشد ولی به خاطر وجود برخی قرائن، پذیرفته نشده و حکم به صحت آن داده نشود.

اما در منظر متأخران، اعتبار روایت به واسطه اعتبار سندش سنجیده می‌شود و سند نقش تعیین کننده و انحصاری، در ارزیابی روایت دارد. در تعامل متأخران با میراث حدیثی، بخش عمده ای از احادیث ما نامعتبر و از کار افتاده تلقی می‌شود و حال آنکه اینگونه نیست.

به دیگر سخن، از آنجا که میراث حدیث شیعه مطابق با منظر قدما نگاشته شده است اگر قرار باشد آن را محک بزیم بایست با همان معیار نگاشته شده مورد ارزیابی قرار دهیم و الا آسیب های جدی به میراث حدیثی ما وارد خواهد شد، کما اینکه به خاطر در نظر نگرفتن این مسأله، گستره طرد روایات در نگاه مقابل (متأخران) بسیار زیاد است و در گذر زمان هم، بسیاری از حدیث پژوهان یا کسانی که با حدیث شیعی سر و کار داشته اند به خاطر عدم تصویر روشن از تاریخ حدیث شیعه و معیار های اعتبارسنجی در نگارش میراث حدیثی نزد قدما و متمرکز کردن نگاهشان به نگاه متأخران، بخشی دیگر از میراث حدیثی را از دایره اعتبار بیرون کردند. داعیه عدول کنندگان (متأخران) از مبنای قدما، این است که قرائنی که نزد پیشینیان سبب حصول وثوق می شده از بین رفته و قابل دسترسی نیست، به همین خاطر مبنای جدیدی پی ریزی کردند. اما به نظر می رسد که معیار اعتبارسنجی احادیث نزد قدما با توجه به اسناد و مدارک موجود، قابل بازسناسی است و در حال حاضر، امکان دستیابی به وثوق و اطمینان از آنها، نیز وجود دارد. به هر حال، سخن از حدیث و چگونگی گزارش آن و انتقالش به نسلهای بعد و کیفیت تدوین و ثبت و ضبط آن، و مهمتر از همه، معیار های اعتبارسنجی آن، از جمله پژوهشهای مهمی است که با همه ی پربرگ و باری نگاشته ها درباره آن، زوایای تاریک و نکات ناگفته در آن بسیار است.

با توجه به بررسی های انجام شده، در کتب فقهی، اصولی و رجالی، به گوشه های ناچیزی از این مبنای اشاره شده است اما عنوان مستقلی به آن اختصاص داده نشده است. البته شایان ذکر است که این مسأله به عنوان یک مسأله بنیادین و ریشه ای در بسیاری از مباحث فقهی و حدیثی علمای شیعه، ایفای نقش کرده است. هرچند در ساحت بحث های علمی به صورت مجزا مورد بحث و کالبد شکافی عالمانه اساتید فن قرار نگرفته است.

ضرورت تبیین مبنای قدما از چند جهت می‌باشد:

۱- تلاش برای حفظ میراث حدیثی و نشان دادن گستره احادیث معتبر با تبیین عقبه روشن تاریخ حدیث

شیعه.

۲- جلوگیری از حذف ها و پالایشهای بی اساسی که در میراث حدیثی ما در دهه های اخیر توسط عده ای با تمسک به بعضی از مبانی، صورت پذیرفته است. در یکی دو دهه اخیر، افرادی از حوزه و دانشگاه، به نقد و تحلیل و پیرایش میراث حدیثی شیعه پرداخته و آثاری پدید آورده‌اند. رهیافت کلی این افراد، بازنگری در منابع حدیثی با گرایش غالب رجالی، برای شناخت روایات صحیح و جداسازی آنها از روایات مجعول و محرف و امثال آن است. از این دسته محمدباقر بهبودی است، او با این رویکرد که عالمان شیعه خود باید متون و منابع حدیثی شیعه را نقادی و تهذیب کنند، اقدام به پیرایش کتابهای چهارگانه حدیثی شیعه و نشر کتابی با عنوان صحیح‌الکافی کرد و با ذکر دلایل و توجیهاتی خاص، بخش عمده‌ای از روایات کتاب شریف کافی را رد کرد. آقای بهبودی در کتاب دیگری با عنوان معرفة‌الحديث نیز آرای خود را بیان کرده است.^۱ از دیگر افرادی که با رویکرد متأخران به نقد و تصفیه روایات پرداخته است آقای محمد آصف محسنی است، به عنوان نمونه، او کتاب مشرعة بحارالانوار را تدوین کرده و حجم عظیمی از روایات این کتاب را در پرتو بررسیهای رجالی و سندی به نقد کشیده است. او همچنین در مقام سامان دادن مجموعه‌ای بزرگ با جهت‌گیری تنظیم روایات معتبر با عنوان «الجواهر المنتخبة فی الروایات المعتبرة» است.

در هر صورت، برخورد نقادانه با میراث حدیثی شیعه، به دلیل تفاوت مبنا در تدوین، سیر تاریخی و به ویژه دیدگاه انتقادی عالمان در مواجهه با این میراث از همان آغاز تا دوره معاصر، نیازمند دقت نظر و همه جانبه‌نگری است.

۳- در سده اخیر اشکالاتی را به میراث حدیث شیعه به تبع میراث حدیث اهل سنت وارد کرده اند و در صدد کم رنگ کردن دامنه اعتبار آنها و انقطاع عقبه نگارشی روایات، بر آمده اند و برخی کتب مهم شیعه مثل الکافی را هم زیر سوال برده اند. با روشن شدن مبنای قدمای شیعه و تبیین عقبه مستحکم آن، جوابی بنیادین به شبهات پیرامونی میراث حدیث شیعه داده می‌شود.

۴- خطر بی اعتمادی به میراث حدیثی و گرایش به قرآنیون^۲ نیز، در دوران معاصر از اهمیت بالایی برخوردار است. ردهای بی رویه روایات و خارج کردن جمع زیادی از آنها از دایره اعتبار، قطعاً سبب بی اعتمادی

۱. برای نمونه‌ای از نقدهای منتشر شده درباره دیدگاه او رجوع کنید به مقالات جعفر سبحانی، محمدعلی جاودان، سیدمحمد جواد شبیری در کیهان فرهنگی، سال ۳، ش ۸، آبان ۱۳۶۵، ص ۳۴-۳۵، ش ۹، آذر ۱۳۶۵، ص ۳۴-۳۶، ش ۱۰، دی ۱۳۶۵، ص ۱۷-۱۲، ۳۶-۳۹

۲. این گروه با داعیه وجود روایات جعلی در حد وسیع در مجموعه های حدیث اهل سنت، حکم به عدم اعتبار تمام احادیث نموده اند و فقط تمسک به قرآن می کنند.

روشنفکران و جامعه علمی به میراث روایی شیعه می‌شود و همچنان که حرکت قرآنیون در عصر حاضر در برخی حوزه های اهل سنت ایجاد شده، در شیعه نیز به وجود خواهد آمد. این انحراف بسیار خطرناکی می‌باشد که برای آن باید چاره ای اندیشید. پرداختن به تاریخ حدیث شیعه و استواری روشهای انتقال حدیث و مبانی آن نزد قدما، می‌تواند مانع ایجاد اینگونه چالشها در جهان شیعه شود.

هدف این نوشتار، بازشناسی شیوه بررسی حدیثی قدمای شیعه و گشودن روزنه ای برای بازگشت بدان شیوه اصیل، واقع‌گرا و کارآمدست. شیوه ای که نخستین گام آن، کوشش برای دستیابی به اطمینان و وثوق عقلانی است.

در این پژوهش، ابتدا به مبانی قدما در ارزیابی روایت اشاره خواهد شد و تفاوت آن با مبانی متأخران تذکر داده خواهد شد. سپس در ترسیم بستر نقل حدیث در شیعه، جهت نشان دادن عقبه بسیار روشن و متین میراث حدیث شیعه به محورهای زیر خواهیم پرداخت:

- اهمیت کتابت و کتاب نزد پیامبر ﷺ و اهل بیت علیهم‌السلام و تاکیدات ویژه آنها در این زمینه اشاره خواهد شد چرا که اهل بیت علیهم‌السلام بر این اصل مهم واقف بودند که مهمترین راه در تثبیت یک فرهنگ و تمدن و جلوگیری از انحرافش، کتابت و کتاب محوری می‌باشد.

- در این راستا به فرهنگ انتقال کتاب محور در حدیث شیعه به صورت دقیق پرداخته می‌شود. این فرهنگ از اساسی ترین پایه های اعتبار میراث حدیث شیعه می‌باشد و از مهمترین تفاوت‌های بنیادین بین حدیث اهل سنت و امامیه است. بسیاری از اشکالات افرادی مثل «ساخت» و «گلدزیهر»، با توجه دادن به این فرهنگ در شیعه، حل خواهد شد.

- ویژگی ها و هویت مستقل میراث حدیث شیعه، در مقابل حدیث اهل سنت، اعتبار بی‌همتایی به آن می‌دهد. به خصوص آنکه شیعه، بیش از سه قرن، اتصال به ائمه معصومین علیهم‌السلام داشته که این نشان دهنده اتصال عقبه مکتوبات شیعه به پیامبر ﷺ و معصوم‌السلام می‌باشد. همچنین وجود چندین دوره پالایش قوی در شیعه در این دورانه‌ها از پایه‌های بسیار مهم اعتبار حدیث در شیعه است. در این پژوهش تلاش شده تا این چند زیر ساخت حدیث امامیه به خوبی تبیین شود.

- از عواملی که تاثیر وافری در اعتبار یابی جوامع حدیثی شیعه دارد کاوش و باز خوانی مفهوم وثاقت و ضعف^۱ در لسان قدما می‌باشد و با ترسیم بستر تاریخی نقل حدیث در شیعه و بررسی استعمالات این دو اصطلاح در قدما، این نکته هویدا می‌شود که در این دو، معنایی ژرف تر از آنچه الان در برخی کتب مطرح است وجود داشته باشد. با رمز گشایی از برخی زوایای این دو مفهوم، پاسخی درخور و متین به عده ای که گمان می‌کنند جوامع حدیثی ما مملو از احادیث ضعیف و جعلی است داده خواهد شد و احادیث نامعتبر انگاشته به دایره اعتبار باز خواهد گشت.

- سپس در تبیین استواری مبناي قدما، به برخی از زیرساخت های اعتبار افزای مبناي آنان، مثل دأب و منشه‌های حدیثی قدما پرداخته شده که خود نشان دهنده استحکام مبناي حدیثی آنهاست. رفتار های حدیثی در قدما وجود دارد که برخاسته از مبناي استوار آنها می‌باشد چون «سخت گیری شدید اصحاب در پذیرش روایات»، «توجه وافر به راوی از مولف»، «نسخه شناسی بر پایه حجیت و مقابله آنها» و... در این نوشتار به برخی از آنها پرداخته خواهد شد.

- در نهایت به بررسی مبناي حجیت اخبار پرداخته و مبناي قدما که همان مبناي حجیت خبر موثوق به باشد توضیح داده می‌شود و از آنجا که پایه حصول وثوق در این مبنا، بر قرائن استوار است به بررسی تعدادی از قرائن وثوق زا نزد قدما خواهیم پرداخت.

پر واضح است که چنین مسأله مهمی می‌تواند نتایج حائز اهمیتی، در تبیین رویکردهای متفاوت به حدیث داشته باشد و تأثیری شگرف، بر نوع نگاه عالمان بر میراث حدیثی و کیفیت پالایش و گستره حذف و ردهای این میراث پررپها نزد گرایش های متعدد داشته باشد. نتیجه آن باز گرداندن بسیاری از احادیث نامعتبر انگاشته به دامنه اعتبار، یا جلوگیری از حکم به عدم اعتبار بسیاری از احادیث می‌باشد بی آنکه بخواهیم بدون ملاک و ضابطه، روایات نامعتبر را بپذیریم، بلکه این مبنا، خود روشی برای اعتبار سنجی روایات می‌باشد. از نتایج و ثمرات این پژوهش، حوزه های علمیه و نهادهایی که از میراث حدیثی بهره می‌برند مثل دانشکده های فقه و حقوق، علوم حدیث و... و پژوهشکده ها و موسسات مرتبط با حدیث می‌توانند استفاده کنند.

در این پژوهش با محدودیت هایی نیز مواجهه هستیم از جمله:

۱- با توجه به تخصصی بودن حوزه حدیث شیعه و روشن بودن مبناي حدیثی برای قدما، نیازی به تنقیح و منسجم کردن منظومه فکری و مبناي حدیثی در یک مجموعه نوشتاری نمی‌دیدند. به همین خاطر، مطلب در

^۱ . مفهومی ظریف و دقیق در این دو اصطلاح نهفته است که در فصل اول به آن خواهیم پرداخت.

بیان روشها و شرایط پذیرش نزد قدما، کم است. این نکته برای تحلیل رفتار حدیثی قدما به عنوان مشکل جلوه نمود. الان برای تشخیص مبنای حدیثی آنها، باید قطعه قطعه جمع کرد و کنار هم گذاشت تا حلقه های این سلسله متصل و اجزای پازل کامل شود به همین خاطر گستره کاوش وسیع می شود.

۲- عدم توجه کافی به این بحث به عنوان یک بحث مستقل چه در بین متقدمان و چه در میان متأخران، زمینه های تحقیق را مشکل تر می کند و در نتیجه منابع مستقلی هم در این زمینه وجود نخواهد داشت چون پژوهش های متمرکز در این موضوع وجود نداشته الا چند منبع که به برخی از زوایای این مسأله پرداخته است.

۳- در صورت ترسیم نشدن دقیق جوانب مسأله، امکان رمی به اخباری گری وجود دارد.

این نوشتار در یک مقدمه، دو فصل و یک خاتمه تنظیم شده است. در فصل اول به تبیین برخی مفاهیم و مبنای پرداخته شده و در فصل دوم به تبیین مبنای قدما و مطالب پیرامونی آن مورد بررسی قرار گرفته و در خاتمه، نتیجه مترتب بر این مبنای حدیثی بیان شده است.

امید است با تبیین دقیق مبنای شیعه در نگارش و پذیرش روایات، گامی در جهت بازیابی اعتبار روایات نامعتبر انگاشته بر داشته باشم.

در نهایت تذکر این نکته ضروری است که در به ثمر رسیدن این اثر از بزرگان و اساتید بسیاری، بهره برده ام و از راهنمایی های آنها استفاده نمودم که از همه آنها سپاس گذارم، از جمله حضرت استاد آیه الله سید احمد مددی، استاد حجة الاسلام و المسلمین سید محمد رضا حسینی جلالی، استاد سید علی رضا حسینی، دکتر هادی حجت، حجة الاسلام و المسلمین سید محمد کاظم طباطبائی، حجت الاسلام و المسلمین عبدالهادی مسعودی، حجة الاسلام و المسلمین محمد کاظم رحمان ستایش و؛ خداوند جزای خیرشان عطا نماید.